

## PRINT MEDIA IN ROMANIAN LANGUAGE IN THE AUTONOMOUS PROVINCE OF VOIVODINA – THE PRESENT AND THE PAST

### PRESA SCRISĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ DIN PROVINCIA VOIVODINA – PREZENT ȘI TRECUT

**Valentin MIK**

Școala Doctorală de Științe Politice și ale Comunicării  
Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca  
[mikvalentin@yahoo.com](mailto:mikvalentin@yahoo.com)

#### **Abstract**

*The first forms of communication in the mass media in the mother tongue of the Romanians in the Autonomous Province of Vojvodina (R. Serbia) occurred at the end of the 19th century. These forms continued to develop during the interwar period and reached their peak with the establishment of The Press and Publishing House "Libertatea" in Pančevo. With the development of modern technologies at the end of the 20th century and the beginning of the 21st century, new possibilities arose, since the working conditions in the field of journalism improved. The significance of written press for the Romanians in Vojvodina is multifold. By fulfilling its basic function, the informative one, depending on the socio-political circumstances of the time, the written press had different functions. Their social function may be the subject of separate extensive analyses. Nevertheless, any of the newspapers that appeared over time, from "Convorbiri pedagogice", "Nădejdea" to present-day "Libertatea", was for a long time, for the Romanian reader, the only source of communication with his or her peers in more distant places. In the last decades, it was also the only way of communication of the enormous Romanian Diaspora with the medium from where they originated. Using its human resources, throughout history, the written press in Vojvodina made enormous contributions to the development of the Romanian literature, bringing forth the names of important writers, whose works have left a permanent mark on the Romanian literature in general. The goal of this paper is to present a time line of the Romanian press in Vojvodina (R. Serbia), dealing primarily with its historical aspect, which is very important for our understanding of the other aspects of evolution of the Romanian community in Vojvodina (culture, education, the struggle for the preservation of national identity etc.), which are directly or indirectly correlated with the written press.*

#### **Rezumat**

*Primele forme de comunicare prin intermediul mass-media în limba maternă la românii din Provincia Autonomă Voivodina (R. Serbia) apar la sfârșitul secolului al XIX-lea, continuând să se dezvolte în perioada interbelică și atingând apogeul dezvoltării odată cu înființarea C. P. E. Libertatea din Panciova și mai departe pe parcursul deceniilor care au urmat. Cu dezvoltarea tehnologiilor moderne la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI au fost îmbunătățite considerabil și condițiile de muncă în domeniul ziaristicii. Însemnătatea presei scrise pentru românii din Voivodina este multiplă. Îndeplinindu-și funcția de bază, cea informativă, în dependență de împrejurările socio-politice ale vremii, presa scrisă a avut funcții diferite. Funcția socială a acestora poate să fie tema unor analize ample. În tot cazul, oricare dintre ziarele apărute pe parcursul vremii de la „Convorbiri pedagogice”, „Nădejdea” și până la „Libertatea” de astăzi, au reprezentat pentru cititorul român, timp îndelungat, unica sursă de comunicare cu semenii săi din localități mai îndepărtate, sau în ultimele decenii, a diasporei românești enorme cu mediul de unde provin. Funcția educativă a acestor ziare a fost poate și cea mai importantă. Astfel, românii*

din Voivodina vorbitori ai diferitor graiuri (în dependență din ce zonă a României își trag originea), au avut ocazia să citească texte în limba literară și în felul acesta să-și dezvolte conștiința de apartenență la filonul lingvistic și cultural românesc. Îndeplinindu-și funcția lor culturală, ziarele au contribuit, în mare parte, la dezvoltarea activităților cultural-artistice, atât prin promovarea acestora dar și prin participarea directă a ziariștilor la organizarea evenimentelor culturale de amploare. Din resursele sale umane, presa scrisă din Voivodina, pe parcursul istoriei, a dat contribuții enorme și la dezvoltarea literaturii române, scoțând la suprafață, nume însemnate de scriitori, a căror opere sunt înscrise cu litere de aur pe paginile literaturii române în general. Intenția lucrării de față este să prezinte o traiectorie în timp a presei scrise în limba română din Voivodina (R. Serbia), astfel că mă voi ocupa, în primul rând, de aspectul ei istoric, foarte important pentru a fi înțelese celelalte aspecte ale evoluției comunității române din Voivodina (cultură, învățământ, lupta pentru păstrarea identității naționale), aflate în corelație directă sau indirectă cu presa scrisă.

**Key words:** *The Autonomous Province of Vojvodina, The Press and Publishing House Libertatea, Romanian minority, written press, Serbian Banat*

**Cuvinte cheie:** *Provincia Autonomă Voivodina, Casa de Presă și Editură Libertatea, minoritatea română, presa scrisă, Banatul sârbesc*

## **I. Începuturile gazetăriei în limba română pe teritoriul Banatului sârbesc**

În urma desființării Imperiului Austro-Ungar, românii din Iugoslavia, mai precis cei aflați pe teritoriul Banatului sârbesc au avut deja o anumită tradiție ziaristică și publicistică, cu toate că nu putem spune că în acest domeniu au obținut unele rezultate notabile. Primele reviste apărute pe acest teritoriu sunt revistele „Convorbiri pedagogice”, „Educatorul”, „Steaua” și „Familia”, toate au apărut înaintea Primului Război Mondial (Roșu 2013: 124).

Caracteristic pentru aceste publicații este că toate au avut un caracter preponderent local, ale căror editori au fost învățători din mediul rural sau chiar țărani, așanumiții țărani-cărturari. O altă caracteristică comună este perioada scurtă de apariție, din cauza lipsei de fonduri, ținând cont de faptul că aceste publicații au fost dependente de abonamente, iar numărul cititorilor nu a fost prea mare. Spre exemplu, revista „Convorbiri pedagogice” a apărut între anul 1886-1888, iar revista „Educatorul” a apărut între 1909 și 1914.

În perioada dintre cele Două Războaie Mondiale, activitatea editorială a românilor din Banatul iugoslav, azi Banatul sârbesc s-a referit, în primul rând, la publicarea săptămânalului cu caracter predominant național-politic, în care au fost exprimate interesele vârfurilor inteligenței civile românești. Dacă lăsăm la o parte ziarele efemere, fără valori politice și literare, precum și jurnalistice majore, cum ar fi „Lumina” (1927), „Democratul” (1927), „Foaia noastră” (1934) sau „Graiul strămoșesc” (1938 și 1941), precum și cele cu o oarecare greutate politică și culturală în istoria românilor din Banat iugoslav („Opinca” – 1918-1919, „Graiul românesc” – 1923-1926, „Foaia Poporului Român” – 1936-1938 și „Biruința” – 1938-1939, precum și „Calendarul Poporului”<sup>1</sup> a lui Romulus Roman – 1922-1925) (Trifu 1972: 611), ne rămâne să constatăm că numai săptămânalul „Nădejdea” care a fost publicat la Vârșeț, în perioada anilor 1927-1944 (Popi 1993: 206) și care a lăsat o amprentă profundă în istoria jurnalismului românesc din Banatul iugoslav, între cele două războaie mondiale și în timpul ocupației naziste (Bulic 1973: 177-181). Rolul său a fost, în primul rând, politic și informativ, deși un lucru semnificativ a fost publicarea articolelor despre literatura și istoria românilor din această regiune (Roșu 1998: 230-232). Trebuie neapărat amintit că în anul 1944, „Nădejdea” a publicat un număr special al „Calendarului Nădejdea” consacrat în întregime românilor din Timoc, care niciodată nu a mai ajuns la destinație

---

<sup>1</sup> Arhiva Protopopiatului Panciovei, Satu Nou, nr. 363/1914

din cauza noii conduceri a Iugoslaviei care nu a mai recunoscut existența românilor în această parte a țării.

Având în vedere că în perioada ocupației naziste a Banatului „Nădejdea” a avut o anumită colaborare cu ocupantul, odată cu căderea regimului nazist la începutul lunii octombrie 1944, apariția „Nădejzii” a fost interzisă, astfel încât, în perioada octombrie 1944 – mai 1945 minoritatea română din această regiune a rămas fără publicații în limba lor maternă. Această situație va fi depășită la sfârșitul lunii mai 1945, când a început să apară săptămânalul „Libertatea”, într-adevăr cu o nouă ținută ideologică.

Trebuie menționat faptul că în perioada interbelică pe teritoriul Banatului sârbesc a ajuns, prin diferite modalități, și presa din România. Unele ziare, însă, au fost interzise din motive politice, lucru întâlnit și în ziua de astăzi în Serbia de răsărit. Anume prin ordonanța Ministrului de Interne, nr. 14968 din anul 1920 a fost interzisă răspândirea gazetelor „Banatul” și „Banatul Românesc” din Timișoara „...pentru că scriu împotriva intereselor Regatului nostru”<sup>2</sup>. Pe această listă a publicațiilor interzise se găsea și revista „Tribuna Banatului” din Timișoara<sup>3</sup>.

## II. Casa de Presă și Editură Libertatea

La scurt timp după eliberarea Iugoslaviei de sub ocupația nazistă, în primăvara anului 1945, mai precis pe data de 27 mai<sup>4</sup>, după prima reuniune postbelică a românilor din Banatul iugoslav de la Alibunar (dirijată de autoritățile comuniste), la care s-a înființat Uniunea Culturală a Românilor și o Secție de presă a acesteia cu obligația să editeze un ziar informativ-politic, pe 27 mai apare, la Vârșeț, primul număr al primului săptămânal în limba română din perioada postbelică – „Libertatea”, iar pe parcursul anilor care au urmat în cadrul Casei de Presă și Editură Libertatea se înființează și redacțiile revistelor „Bucuria pionierilor” (astăzi „Bucuria copiilor”), „Tribuna tineretului” (astăzi „Tinerețea”), „Lumina” și Editura Libertatea.

În primii trei ani de apariție a ziarului, ca fondator figurează Uniunea Culturală a Românilor din Banatul Iugoslav (Roșu 1998: 21), apoi, din ianuarie 1948, Frontul Popular, mai târziu Uniunea Socialistă a Poporului Muncitor, o perioadă îndelungată, din 1992, Adunarea Provinciei Autonome Voivodina, iar din anul 2004, dreptul de fondator a fost transmis asupra Consiliului Național al Minorității Naționale Române din Serbia.

În noiembrie 1962, redacția ziarului se mută din Vârșeț la Panciova, iar mai pe urmă și redacțiile celorlalte publicații ale C. P. E. Libertatea. Pentru orașul Panciova și pentru localitățile cu populație românească din împrejurime acest moment a fost unul de importanță majoră, având în vedere venirea și gravitarea unui număr mare de intelectuali români și oameni de carte spre acest centru cultural și informativ cu tradiție îndelungată, mai ales în sfera publicisticii (Măran 2014: 144).

După un an de zile de la mutarea sediului, în 1963, la funcția de director al întregii instituții și redactor șef al ziarului este numit Aurel Gavrilov, fostul redactor responsabil al „Libertății” în perioada de început. În anii următori se procedează și la întinerirea redacției ziarului. Astfel, între 1964-1970, se încadrează în redacție opt oameni tineri, iar doi ani mai târziu, încă doi. În corpul ziarului apar noi suplimente tematice: „Din viața sindicală”, „Tribuna economică”, „Buletinul meseriașilor”, „Curierul delegațiilor” publicație bilunară a Adunării Voivodinei, apoi „Agricultura”, iar din 1977, „Comunistul”. Unele numere ale ziarului, împreună cu suplimentele amintite, se tipăresc pe 32, ba chiar și 46 de pagini. În anul 1974, la funcția de redactor-șef al ziarului este numit Cornel Bălică, iar la cea de director – Todor Ghilezan. Din februarie 1977, la funcția de redactor responsabil al „Libertății” vine Florin Ursulescu, iar la cea de redactor-șef adjunct Vasile Beca.

În anii următori, redacția „Libertății” depune eforturi mari pe planul afirmării muncii ziaristice. În contextul realizării politicii de redactare, la această „veritabilă școală a gazetăriei”

<sup>2</sup> Arhivele Iugoslaviei, Fond MUP KJ, 14-161-565-388

<sup>3</sup> *Ibidem*, 14-161-565-553

<sup>4</sup> Colectiv de autori, *Libertatea – ani de memorie jurnalistică*, Editura Libertatea, Panciova, 1995, p. 11

(Popa 1997: 30), o atenție sporită se acordă și pregătirii profesionale a ziaristilor. Se inițiază noi forme de colaborare cu cititorii. Se organizează anchete pe teren, se fac primele călătorii de studiu prin țară și străinătate. Un accent aparte se pune și pe colaborarea cu redacțiile altor ziare și reviste, atât din țară, cât și din România. Cu scopul îmbunătățirii ziarului se întreprind și alte numeroase acțiuni. Ziarul își schimbă esențial aspectul grafic. Pe 27 septembrie 1972, ziarului „Libertatea” și revistelor „Lumina” și „Bucuria copiilor”, acestei familii de publicații în limba română din Iugoslavia, li se alătură revista „Tribuna tineretului” care, la început, din 1972 și până în 1977, apare la Novi Sad, apoi trece la Panciova, în cadrul C. P. E. Libertatea. Primul redactor responsabil al revistei a fost Doru Trifu, din anul 1973 Teodor Munteanu și până în 1977, când în această funcție este numit Petru Tomici. La doi ani după mutarea redacției revistei la Panciova, în fruntea revistei vine Costa Roșu apoi, după șase ani, Radomir Muncean. Pe acesta îl urmează Eufrozina Greoneanț care îndeplinește funcția de redactor responsabil până în 2006. Funcția de coordonator al revistei, din anul 2006, o îndeplinește Teodora Smolean.

Nu mai puțină importanță pentru păstrarea identității naționale și mai înainte de toate pentru promovarea creației în limba maternă a copiilor a avut-o revista pentru copii „Bucuria pionierilor”, astăzi „Bucuria copiilor”. Primul număr a apărut în anul 1946, la Vârșeț, avându-l de redactor responsabil pe scriitorul Mihai Avramescu. La această funcție s-au mai perindat în continuare și Ion Bălan, Mihai Condali, Iulian Rista Bugariu, Cornel Mata, Miodrag Miloș, Todor Ghilezan, Eugenia Bălțeanu și în prezent Ioța Bulic.

La rândul ei, Revista de Literatură, Artă și Cultură „Lumina”, înființată pe data de 12 ianuarie 1947 la Vârșeț (Mengher 2000: 71), a avut poate și cel mai însemnat rol spre promovarea „elitei intelectuale” românești din Panciova, fie a celor deja stabiliți la Panciova, sau a celor care pe parcursul anilor s-au stabilit în acest oraș ca angajați, în primul rând ai C. P. E. Libertatea. Primul redactor a fost Vasile (Vasko) Popa (1947), după care urmează Mihai Avramescu (1948-1955), Ion Bălan (1956-1975), Radu Flora (1975), Emil Filip (1976), Slavco Almăjan (1976-1980), Aurel Gavrilov (1981), Simeon Lăzăreanu (1981-1994) și Ion Baba (1995-).

În cei peste 65 de ani de apariție, la reușita revistei și-au dat aportul fie ca redactori, oameni ai condeiului sau au contribuit la îmbunătățirea aspectului grafic aproape toți panciovenii distinși din rândul comunității românești care au lăsat urme pe paginile culturii naționale contemporane. Așadar, prin ea „se pun bazele unei mișcări literare la românii din Iugoslavia” (Bălan 1952: 3), coagulând tineri care se vor afirma ca „personalități importante pentru cultura românilor din Iugoslavia” (Almăjan 1996: 3), precum: Mihai Avramescu (1914-1981), Cornel Bălică (1929-1994), Mihai Condali (1932-1977), Aurel Bojin (1937-2009), Ilie Dolinga (1929-1990), Miodrag Miloș (1933-1998), Andrei Popin (1918-1982), Ioan Flora (1950-2005), Simeon (n. 1948) și Veronica Lăzăreanu (n. 1951), Eugenia Bălțeanu (n. 1948), respectiv artiștii plastici Ionel Popovici (redactor tehnic al revistei) și Emil Sfera (Agache 2010: 98-356).

### III. Perioada modernizării

„Libertatea”, a cărei redacție se întinerește treptat, mai ales din 1985, face în perioada respectivă pași spre o adevărată profesionalizare, încercând să exprime, în coloanele sale, mai mult decât până aici, interesele concrete ale cititorilor și să participe activ în viața și activitatea lor în diversele ei aspecte: economice, sociale, politice, culturale, aducându-și, în acest mod, contribuția ei la afirmarea pe mai multe planuri a minorității române din Iugoslavia. În acest sens, dar și în scopul afirmării și popularizării ziarului, redacția organizează numeroase consfătuiri, întâlniri și „mese rotunde”, atât la sediul din Panciova, cât și pe sate și, în scopul apropierii de cititori, „Libertatea” deschide rubrici noi în cadrul cărora aceștia își spun opiniile despre ziar și vorbesc despre problemele cu care se confruntă în viața de fiecare zi. Se depun eforturi și în redefinirea concepției de redactare.

Redactor-șef și responsabil al ziarului a fost, până în iunie 1987, Florin Ursulescu, pe urmă Costa Roșu până la sfârșitul anului 1989, perioadă în care Colegiul de redacție al „Libertății”

funcționează la Novi Sad, apoi Ioța Bulic. În continuare, o perioadă scurtă, în fruntea redacției îl găsim pe Pavel Șămanț și, din nou, pe Ioța Bulic. Vasile Beca, fostul redactor șef adjunct al ziarului, în noiembrie 1989 este numit director al C. P. E. Libertatea, funcție la care rămâne până în mai 1993, când este înlocuit de poetul Slavco Almăjan, după care urmează din 1993 și până în octombrie 2000 Mărioara Stojanović, iar Ioța Bulic la funcția de redactorul șef și responsabil.

În anii '90, „Libertatea” trece printr-o perioadă grea. Criza economică și inflația nemaipomenită are o mare influență și asupra ziarului, care treptat își reduce numărul paginilor, astfel că în 1992-1993 el apare pe numai 8 pagini fiind chiar în pericol de a-și sista apariția. Urmează o situație cu adevărat dificilă, vremuri grele, eforturi mari în menținerea publicațiilor și îndeosebi a ziarului. Una din măsurile eficiente în această direcție a fost transformarea „Libertății”: schimbarea fizionomiei și concepției în vederea orientării ziarului spre un săptămânal atractiv, viu, care va promova, în primul rând, criteriile profesionale și va fi la curent cu toate evenimentele de zi cu zi. Pe data de 31 iulie 1993, cu prilejul Festivalului de Folclor și Muzică Românească – Locve '93, vede lumina tiparului primul număr al „Libertății”, serie nouă. În același număr a apărut și periodicul „Tradiția”, drept supliment al „Libertății”. Seria nouă a săptămânalului „Libertatea” este de format A4.

În ciuda greutăților de ordin financiar cu care s-a confruntat C. P. E. Libertatea, în această perioadă, conducerea Casei consideră că întinerirea cadrelor va aduce o înflorire și o majorare a tirajului, astfel că în anul 1996 redacția săptămânalului este înflorită cu câțiva ziariști tineri.

În urma evenimentelor din țară de după 5 octombrie 2000 și căderea regimului naționalist al lui Slobodan Miloșevici, se ajunge la demisionarea Mărioarei Stojanović din fruntea C. P. E. Libertatea și a lui Ioța Bulic din fruntea săptămânalului, A urmat apoi și o perioadă de zguduirii și încercări grele pentru colectivul casei, chiar și la greve.

Din octombrie și până în decembrie 2000, Casa este condusă de un colegiu de directori: Aurel Brăgean, Nicolae Moise și Eugenia Bălțeanu, iar săptămânalul îl redactează un colegiu de redacție format din Simeon Lăzăreanu, Florin Țăran și Doina Gujbă. În decembrie 2000 și până în mai 2001, la funcția de director este numit Aurel Berlovan. Din noiembrie 2000 și până în luna noiembrie 2001, funcția de redactor adjunct o îndeplinește Simeon Lăzăreanu.

De la sfârșitul lui 2001, la funcția de director este numit Nicu Ciobanu, iar Florin Țăran redactor adjunct, până în 2002 când acesta pleacă de la „Libertatea” la un nou post de muncă. Până la numirea lui Costa Roșu la funcția de redactor responsabil al săptămânalului „Libertatea”, în anul 2004, această funcție o îndeplinește Nicu Ciobanu. După pensionarea lui Costa Roșu, în anul 2011, funcția de redactor responsabil este încredințată Teodorei Smolean.

Pe lângă funcția sa informativă și lăsând la o parte evenimentele din interiorul Instituției, restructurările ei, numeroasele schimbări la care s-a ajuns de-a lungul anilor, existența C. P. E. Libertatea este benefică pentru românii din orașul Panciova și satele din împrejurime.

Mai întâi, numeroasele evenimente petrecute în incinta Casei i-au inclus și pe românii din Panciova, fie ca participanți, sau ca spectatori. În al doilea rând și în mod indirect, „Libertatea” a reținut în acest oraș un nucleu intelectual românesc care a avut implicări și în alte domenii ale vieții, contribuind într-o măsură oarecare la păstrarea limbii, culturii și a identității naționale (Măran 2014: 148).

## Bibliografie

- AGACHE, Catinca (2010). *Literatura română din Voivodina*, Panciova: Editura Libertatea
- ALMĂJAN, Slavko (1996). *Cercul Literar „Lumina” și forme specifice ale unui concept literar*, „Lumina”, nr. 4, octombrie-decembrie 1996
- BĂLAN, Ion, *Însemnări de la aniversarea de cinci ani ai revistei de literatură și cultură „Lumina”*, Panciova: Editura Libertatea
- BULIC, Ileana Dorina (1973). *Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina*, vol. I, Zrenianin: Societatea de Limba Română din P. S. A. Voivodina

- Colectiv de autori (1995). *Libertatea – ani de memorie jurnalistică*, Panciova: Editura Libertatea, Panciova
- COPCEA, Florian (2014). *Scrieri – Români din Serbia*, Craiova: Editura MJM
- MĂRAN, Mircea, *Români din Banatul Sârbesc în anii interbelici (1918-1941)*, Cluj-Napoca: Editura Argonaut
- MĂRAN, Mircea, Baba, Ilie, Mic, Valentin (2014). *Români din Panciova (1733-2013)*, Zrenianin: Editura Institutului de Cultură al Românilor din Voivodina
- MENGHER, Ionela (2000). „*Lumina*” (1947-1997), Panciova: Editura Libertatea
- MENGHER, Ionela (2009). *Creații populare în „Nădejdea”*, Novi Sad: Editura Fundației
- POPA, Ștefan N. (1997). *O istorie a literaturii române din Voivodina*, Panciova: Editura Libertatea
- POPI, Gligori (1993). *Români din Banatul Sârbesc*, Panciova: Editura Libertatea
- POPI, Gligori (1984). *Jugoslovensko-rumunski odnosi 1918-1941*, Novi Sad: Filozofski fakultet
- POPI, Gligori (1976). *Rumuni u jugoslovenskom Banatu izmedju dva rata*, Novi Sad
- ROȘU, Costa (2012). *Dicționar cronologic, „Libertatea” 1945-2010*, Editura Libertatea, Panciova
- ROȘU, Costa (2013). *Scrieri despre noi români de pretutindeni*, Zrenjanin: Editura ICRV și Eurostampa, Zrenianin – Timișoara
- ROȘU, Costa (2004). *Personalități românești din Voivodina*, Panciova: Editura Libertatea.
- ROȘU, Costa (1998). *Lexiconul jurnalisticii românești din Iugoslavia*, Panciova: Editura Libertatea
- TRIFU, Aurel (1972-1973). *Romulus Roman – un vizionar și deschizător de orizonturi*, „Analele SLR”, 3-4, Zrenianin

#### **Documente:**

- Monitorul oficial al PA Voivodina, nr. 17/1991
- Monitorul oficial al RS, nr. 98/2006
- Monitorul oficial al RFI, nr. 11, 27.02.2012
- Monitorul oficial al Republicii Serbia, nr. 83/2014 și 58/2015

#### **Arhive și biblioteci:**

- Arhivele Iugoslaviei, Fond MUP KJ, 14-161-565-388
- Arhiva Protopopiatului Panciovei, Satu Nou, nr. 363/1914
- Arhiva C. P. E. Libertatea, Panciova
- Arhiva de istorie a Municipiului Panciova
- Arhiva particulară a istoricului dr. Mircea Măran, Vladimirovac
- Arhiva Institutului de Cultură al Românilor din Voivodina, Zrenianin
- Biblioteca Națională a Serbiei – Belgrad
- Biblioteca orașului Vârșeț, fondul de carte și documente în limba română
- Matica Srpska – Novi Sad

#### **Articole și contribuții:**

- Popi, Gligori, *Șapte decenii de la apariția ziarului „Democratul”*, Tibiscus, Uzdin, nr. 6, iunie 1997
- Trifu Aurel, *Publicații cu preocupări sociale pe teritoriul actualului Banat iugoslav din secolul al XIX-lea și până azi. Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina*, III, Zrenianin, 1976